

Молочний лиман

Імена та адреси укладачів інформаційного листа рамсарського ВБУ:

Стеценко Микола Пилипович, перший заступник начальника державної служби заповідної справи, Мінприроди України, вул. Урицького, 35, м. Київ, 01601, тел.: (044) 451 5904, E-mail: parks@parks.freenet.kiev.ua;

Костюшин Василь Анатолійович, к.б.н., координатор Чорноморської програми Ветландс Інтернешнл, вул. Комінтерну, 1, Київ, 01032, тел.: (044) 256 4862, e-mail: kv@wetl.kiev.ua.

Дата підготовки опису: 1 грудня 2003 р.

Географічні координати: 45°35' пн. ш., 35°22' сх. д.

Розташування: Північне Приазов'я. Мелітопольський, Якимівський та Приазовський райони Запорізької області, за 18 км на південь від м. Мелітополя. У верхню частину лиману впадає р. Молочна, у своїй нижній частині лиман з'єднується з Азовським морем.

Висота над рівнем моря: мінімальна – 0,3 м, максимальна – 1,6 м

Площа: 22400 га

Короткий опис: Солоний лиман невеликої річки Молочної, яка впадає в Азовське море. В усі сезони слугує важливим місцем мешкання птахів гідрофільного комплексу.

Рамсарські критерії: 3, 4, 5

Обґрунтування рамсарських критеріїв:

(3) Тут збирається велика кількість представників гусеподібних Anseriformes, голінастих Ciconiiformes та сивкоподібних Charadriiformes.

(4) Угіддя забезпечує умови для гніздування кількох тисяч пар та зимування близько 20 тис. особин птахів водно-болотного комплексу.

(5) Тут регулярно перебуває понад 20 тис. особин водно-болотних птахів.

Фізичні особливості ВБУ: Західний берег лиману високий та урвистий, східний – низький та плескатий. Довжина лиману – 35 км, ширина у південній частині – 10 км, глибина – 0,5–3,0 м, площа водної поверхні – 168 км². Гідрологічний режим угіддя в основному залежить від впливу моря, менше – від впливу мілководної річки Молочна. Солоність води в лимані трохи вища, ніж в Азовському морі і становить 16–17 ‰. Клімат помірно континентальний з короткою м'якою зимою і довгим спекотним літом, кількість опадів – 300–400 мм/рік, випаровування – 800–900 мм. Температура води влітку +30°C, іноді взимку озеро на короткий час вкривається кригою.

Фізичні особливості водозбірної території: Молочний лиман займає гирло річки Молочна і з'єднується з Азовським морем каналом, який проходить через піщано-гальковий бар і забезпечує водообмін між ними.

Тип ВБУ: J, F

Екологічні особливості: Основними біотопами є угруповання відкритої води, дюнні луки та галофітні ценози з переважанням полину понтичного *Artemisia pontica*, куничнику наземного *Calamagrostis epigeios*, осоки колхідської *Carex colchica*, пирію азовського *Elytrigia maeotica*, ситнику Жерара *Juncus gerardii*, ситнику приморського *J. maritimus*, колосняку китицевого *Leymus racemosus* і чорноморського *L. sabulosus*, кермеку південнобузького *Limonium hupanicum*, рупії великовусикової *Ruppia cirrhosa*, солонцю європейського *Salicornia europaea*, кураю содового *Salsola soda*, цанікелії болотної *Zannichellia palustris* та камки морської *Zostera marina*. Верхів'я лиману та окремі ділянки узбережжя переважно займає водно-болотна рослинність (з очерету звичайного *Phragmites australis*, бульбокомишу морського *Bolboschoenus maritimus*, куги Табернемонтана *Schoenoplectus tabernaemontani* і озерної *S. lacustris*) та рослинністю солончакових лук (в основному з покісниці розставленої *Puccinellia distans*, ситнику Жерара *Juncus gerardii*, галіміони черешкуватої *Halimione pedunculata*). Вказані типи рослинності характерні й для маленьких островів лиману. У водних рослинних угрупованнях домінують екологічно пластичні види, зокрема рдесник гребінчастий *Potamogeton pectinatus*, цанікелія болотна *Z. palustris*, рупія морська *Ruppia maritima*, камки морська *Z. marina* та мала *Z. noltii*.

Цінна флора: Види Червоної книги України: категорія I: зіркоплідник частуховидний *Dama-sonium alisma*, категорія II: пирій ковилолистий *Elytrigia stipifolia*.

Цінна фауна: Ссавці: нориця звичайна *Microtus arvalis* та лисиця звичайна *Vulpes vulpes*.

Птахи: Основними місцями гніздування птахів в межах угіддя є піщані острови та

півострови, очеретяні зарості, солончаки. Загальна чисельність гніздового орнітокомплексу становить 12–15 тис. пар, а чисельність птахів у сезонних скупченнях досягає 197–286 тисяч особин. Серед них домінують лиска *Fulica atra* (465 пар), мартин жовтоногий *Larus cachinnans* (4,13 тис. пар), баклан великий *Phalacrocorax carbo* (620 пар), крячок річковий *Sterna hirundo* (2,15 тис. пар) та інші.

У міграційних скупченнях найчастіше та у найбільшій кількості представлені крижень *Anas platyrhynchos* (25–30 тис. ос.), гуска білолоба *Anser albifrons* (25–40 тис. ос.), гуска сіра *A. anser* (10–12 тис. ос.), попелух *Aythya ferina* (2–5 тис. ос.), лебідь-шипун *Cygnus olor* (2–5 тис. ос.), чапля велика біла *Egretta alba* (800–1 тис. ос.), лиска *Fulica atra* (15–20 тис. ос.), мартин жовтоногий *Larus cachinnans* (5–10 тис. пар), мартин звичайний *L. ridibundus* (5–15 тис. ос.), баклан великий *Phalacrocorax carbo* (5–10 тис. ос.), пірникоза чорношия *Podiceps nigricollis* (5–10 тис. ос.), пірникоза велика *P. cristatus* (3–5 тис. ос.) та інші.

Амфібії: ропуха зелена *Bufo viridis*.

Соціальні та культурні цінності: Угіддя має велике значення для екологічної освіти, рекреації та наукових досліджень. Глина з лиману відома лікувальними властивостями і використовується для грязьових ванн.

Землеволодіння: ВБУ: державна та колективна форми власності. Прилеглі землі: державна та колективна форми власності.

Поточне землекористування: ВБУ: обмежується та контролюється використання природних ресурсів (полювання, рибництво та рибальство, випасання худоби, сінокосіння, рекреація). Прилеглі землі: крім згаданих видів природокористування ведеться традиційне сільське господарство (виноградарство, вирощування рису, заготівля очерету тощо).

Чинники (минулі, сучасні або потенційні), несприятливі для угіддя, в т. ч. зміни у природокористуванні або проекти розвитку: Основну загрозу становить скидання промислових, сільськогосподарських та каналізаційних вод. Поступова деградація угіддя відбувається через відсутність належного контролю за збільшенням обсягу вилову риби, полюванням, рекреацією, забрудненням, випалюванням очерету та надмірним випасанням худоби.

Вжиті природоохоронні заходи: Використання природних ресурсів у межах Молочного лиману лімітується і контролюється. Тут існують один гідрологічний і три орнітологічні заказники («Алташирський», «Родіонівський» та «Степанівська коса»), охорону яких здійснюють землекористувачі.

Запропоновані, але ще не виконані природоохоронні заходи: Відсутні.

Проведені наукові дослідження: Наукові дослідження здійснюють спеціалісти Інституту зоології НАН України, а також Мелітопольського педагогічного університету.

Сучасний стан екологічної освіти, просвіти, інформування та виховання: Поінформованість та освіта у сфері збереження довкілля забезпечується загальноосвітніми школами. Крім того, для основних зацікавлених груп спеціалісти університетів та інших організацій читають лекції.

Сучасний стан рекреації і туризму: Ймовірно, що територія дедалі більше слугуватиме для неофіційної рекреації. Глина з лиману відома лікувальними властивостями і використовується для грязьових ванн.

Юрисдикція: Відповідальними за охорону угіддя є землекористувачі (установи і громадяни), зокрема колективне риболовне підприємство «Сини моря» та органи місцевої влади. Державний контроль у галузі охорони природи здійснює Державне управління екобезпеки у Запорізькій області.

Орган управління ВБУ: Державне управління екології та природних ресурсів у Запорізькій області. Адреса: вул. 40 років Радянської України, буд. 72а, м. Запоріжжя, 69000; тел: (061) 224 7028, e-mail: zdn@zdn.gov.ua

Джерела інформації:

- 1) Стеценко М. П., Парчук Г. В., Клестов М. Л., Осипова М. О., Мельничук Г. О., Андрієвська О. Л. Водно-болотні угіддя України: Інформаційні матеріали / Під ред. М. П. Стеценка. – Київ, 1999.
- 2) Directory of Azov-Black Sea Coastal Wetlands: Revised and updated / Ed. by Gennadiy Marushevsky. – Kyiv: Wetlands International, 2003. – 235 pp., 81 maps.